

Lelija SOČANAC
Zavod za lingvistička istraživanja HAZU, Zagreb

O NEKIM ANGLICIZMIMA I PSEUDOANGLICIZMIMA U RJEČNICIMA HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA

U tekstu se razmatra problematika uvrštavanja anglicizama u jednojezične rječnike s obzirom na samu definiciju anglicizma, na pitanje jezika-posrednika, pseudoanglicizama, izvedenica, složenica itd. Na kraju se raspravlja pitanje purizma i jezičnog posuđivanja.

U novije vrijeme anglicizmi ulaze u velikom broju u sve europske jezike pa se, uz ostalo, nameće i problem njihova uvrštavanja u jednojezične rječnike. Pri tome bismo mogli početi od pitanja: što je anglicizam? Odgovor se čini jednostavan i sam po sebi razumljiv — anglicizam je riječ preuzeta iz engleskoga jezičnoga područja (bez obzira na to radi li se o Velikoj Britaniji, SAD, Kanadi, Australiji itd.). No, u praksi pri određivanju koju ćemo riječ smatrati anglicizmom može doći do određenih teškoća.

Anglicizme bismo mogli podijeliti u nekoliko skupina. Prvoj bi skupini pripadale riječi anglosaksonskoga porijekla koje se odmah prepoznaju kao anglicizmi.

Nešto se veće teškoće mogu javiti s drugom skupinom kojoj pripada velik dio engleskoga leksika romanskoga porijekla (preko 50%). Pri tome je ponekad teško odlučiti se radi li se o anglicizmu ili romanizmu, što zahtijeva određena etimološka istraživanja.

Treću bi skupinu činili brojni neologizmi, skovani od latinskih i grčkih elemenata, koji su osobito česti u različitim stručnim terminologijama. Kao primjere mogli bismo navesti termin *anoda* (eng. *anode* skovao je prema grč. *ἄνοδος* ž. engleski fizičar M. Faraday 1834), riječ *gravitacija* (eng. *gravitation* u današnjem je značenju prvi upotrijebio I. Newton), termin *logaritam* (eng. *logarithm* skovao je škotski matematičar J. Napier 1614) ili *penicilin* (eng. *penicillin* stvorio je prema latinskom nazivu za vrstu plijesni *Penicilium notatum* otkrivač penicilina A. Fleming).¹ Vrlo je teško odrediti na koji bi način trebalo označiti tu skupinu u jednojezičnim rječnicima. Moguće ih je odrediti samo tvorbeno kao latinske ili grčke riječi, pri čemu se etimologija zanemaruje. Takvo bi rješenje bilo razmjerno jednostavno, ali i nedovoljno precizno, budući da se radi o neologizmima koji u latinskom i grčkom nisu postojali. Veći stupanj preciznosti

¹ Filipović 1990:18.

postigli bismo oznakom da se radi o neologizmu. U nekim se rječnicima takve posuđenice označavaju kao europeizmi, budući da su u upotrebi u više europskih jezika. Najtočniju informaciju pružili bismo korisniku rječnika kada bismo uz informaciju o tvorbi pojedine riječi naveli i njezinu etimologiju, dakle podatak da dolazi iz engleskog jezika. Utvrđivanje porijekla pojedine takve riječi znatno je olakšano zahvaljavajući postojanju rječnika anglicizama u hrvatskom jeziku.²

Pri obradi posuđenica u jednojezičnim rječnicima javlja se i problem jezika posrednika. Anglicizmima se često smatraju i različiti egzotizmi preuzeti iz vaneuropskih jezika koji su u europske jezike ušli engleskim posredništvom. Pri tome se uzima u obzir da su te posuđenice bile u potpunosti integrirane u sustav engleskog jezika, a često su preuzete isključivo u značenju u kojem se javljaju u engleskom, a ne u prvobitnom jeziku davaocu. Taj bi se pristup zbog svoje jednostavnosti mogao primijeniti i u jednojezičnim rječnicima. Ukoliko se želi dati potpuna informacija, može se navesti podatak o jeziku davaocu i engleskom kao jeziku posredniku.

Problem jezika posrednika javlja se i kod samih anglicizama. U hrvatski, kao i u druge europske jezike, poslije drugoga svjetskoga rata anglicizmi uglavnom ulaze izravno, zahvaljujući širokom poznavanju engleskog jezika, te njegovoj izrazitoj prisutnosti kako u medijima tako i u literaturi različitih struka. U razdoblju prije drugoga svjetskog rata anglicizmi su u europske jezike ulazili u mnogo manjem broju, i to uglavnom putem jezika posrednika. U hrvatskom je ulogu jezika posrednika najčešće vršio njemački, te u znatno manjoj mjeri francuski. Tragovi njemačkoga posredništva prisutni su u posuđenicama kao što su npr. *štrajk*, *šport* ili *šprint*, dok se francusko posredništvo ogleda u posuđenicama kao što je naprimjer *gabarden*.³ I tu bi se potpuna informacija pružila navođenjem jezika davaoca i jezika posrednika.

Osnovni kriterij pri uvrštavanju anglicizama i ostalih posuđenica u jednojezične rječnike trebala bi biti učestalost upotrebe u standardnom jeziku u određenom vremenskom razdoblju. Pri tome bi se isključili usko specijalistički termini kao i mnogobrojne riječi čija je upotreba stvar prolazne mode. Pri odabiru anglicizama koji bi ušli u jednojezične rječnike vrlo je vrijedan postojeći etimološki rječnik anglicizama R. Filipovića,⁴ a važan je izvor i Klaićev *Rječnik stranih riječi*.⁵ Uz te će se rječnike, naravno, koristiti kao izvori stručna i opća literatura, tisak, radio i televizija i sl.

U jednojezične će rječnike, prema tome, uglavnom biti uključeni anglicizmi koji su svojim morfološkim i fonološkim osobinama integrirani u sustav jezika primaoca. Uz osnovni oblik anglicizma koji će se uzeti kao natuknica, mogu se navesti i češće morfološke, fonološke i ortografske varijante (npr. *gangster/gengster*, *kamp/kemp* itd.). Budući da se fazi sekundarne adaptacije posuđenica razvija u skladu s tvorbenim mogućnostima jezika primaoca, u rječnik bi trebalo uključiti i one izvedenice i slože-

² Filipović 1991.

³ Filipović 1990:21.

⁴ R. Filipović, *Anglicizmi u hrvatskom jeziku: porijeklo - razvoj - značenje*.

⁵ Klaić 1983.

nice nastale od preuzetih anglicizama koje su ušle u širu upotrebu. Među izvedenicama tog tipa česti su pridjevi izvedeni od imenica (npr. *filmski, sportski, hokejaški, budžetski, boksački, detektivski, leaderski, najlonski, kvizovski, snobovski* itd.). Česte su i odimenske izvedenice koje označavaju osobe (npr. *sportaš, sportašica, vikendaš, tenisač, tenisačica, hokejaš, hokejašica, boksač, boksačica, spikerica* itd.). Među ostalim denominalnim izvedenicama mogli bismo navesti primjere kao *koksara, longplejka, najlonke, pudlica, singlica, trenirka, vikendica, viskač* itd., dok bismo kao primjere složenica nastalih u jeziku primaocu mogli navesti riječi kao što su *filmomanija, filnologija, kvizoman, kvizomanija* itd. Česte su i hibridne složenice kao npr. *kamp-kućica, meč-lopta, besemer čelik* i sl. Glagolskih izvedenica ima znatno manje, budući da je i broj glagolskih posuđenica uvijek manji od imenskih. Kao primjere možemo navesti glagole *istrenirati, utrenirati, izdriblati, predriblati, izblefirati, zablefirati* i sl.

U fazi sekundarne adaptacije u svim se europskim jezicima, pa tako i u hrvatskom, javljaju i pseudoanglicizmi. To su riječi sastavljene od engleskih elemenata ili od engleskih riječi koje nisu preuzete iz engleskoga jer u tom jeziku ne postoje u takvu obliku. Formiraju se na nekoliko načina: kompozicijom (npr. tako da se anglicizam spoji s riječi *man*, kao *golman*), derivacijom (tako da se anglicizmu doda engleski sufiks *-er* ili *-ist*, kao *vaterpolist*) te elipsom (ispuštanjem sufiksa ili nekog drugog dijela anglicizma, *boxing — boks*). Riječi toga tipa koje su ušle u širu upotrebu također bi trebalo uključiti u jednojezične rječnike, uz oznaku da se radi o pseudoanglicizmima.

Na kraju se nameće pitanje purizma i jezičnoga posuđivanja, danas osobito zaoštrano kada se radi o anglicizmima (u 19. stoljeću vladao je takav stav prema germanizmima). To je pitanje, između ostalog, vezano i uz stav o normativnoj, odnosno informativnoj funkciji rječnika. S jedne je strane, naravno, potrebno njegovati vlastiti jezik i boriti se protiv nekritičkoga preuzimanja tuđica, koje je često izraz intelektualne lijenosti, pomodarstva i prikrivanja nedostatka pravog sadržaja zvučnim riječima. S druge pak strane, jezično je posuđivanje proces koji je prisutan u svim jezicima kroz čitavu njihovu povijest i posljedica je različitih civilizacijskih i kulturnih dodira. Potpunu "čistoću" vlastita jezika mogla bi, hipotetički gledano, postići samo potpuno izolirana zajednica, što je u današnje vrijeme nemoguće i svakako nije cilj kojemu bi trebalo težiti. Kao što je poznato, jezično je posuđivanje jedan od načina obogaćivanja leksika i stvaranja riječi za nove stvari i pojave. Osnovno je načelo da bi trebalo preuzimati one tuđice za koje ne postoje adekvatne zamjene u jeziku primaocu. To su često u prvome redu riječi koje se odnose na elemente karakteristične za drugu kulturu i civilizaciju shvaćenu u najširem smislu, od različitih gospodarskih i političkih ustanova, naziva novčanih jedinica, običaja, naziva flore i faune karakteristične za druga podneblja, do sporta, zabave i sl. Neki su jezici skloniji slobodnijem posuđivanju, a drugi purizmu i traženju vlastitih zamjena za tuđice. Engleski, koji je danas u tolikoj mjeri jezik davalac, ujedno je i jezik koji je tijekom svojega razvoja vrlo slobodno preuzimao riječi iz drugih jezika. Hrvatski je pak, kao i drugi jezici Srednje Evrope, tijekom svoje povijesti bio skloniji purizmu i traženju zamjena za tuđice. Tu bi i jednojezični rječnici mogli biti korisnicima od velike pomoći upućiva-

njem sa strane na odgovarajuću domaću riječ. Postoji, naime, vrlo proširena sklonost prema korištenju posuđenica bez pokušaja traženja domaće zamjene, a često nedostaje i svijest o tome da takva zamjena možda već postoji. Sastavljači rječnika svakako bi trebali biti obaviješteni o predloženim zamjenama i donositi odluke o njihovoj prihvatljivosti. Kao primjer hrvatske zamjene za anglicizam koja je ušla u široku upotrebu možemo navesti riječ *računalo* kao zamjenu za *kompjuter*. Možemo spomenuti i druge prijedloge zamjena kao što su *limunika* umjesto *grejp*, *lebdjelica* umjesto *hovercraft*, *predah* umjesto *time-off* i sl. Jednojezični bi rječnici, prema tome, trebali uključivati i posuđenice i domaće zamjene, čime bi korisniku bila pružena potpuna informacija, ostavljajući pri tome mogućnost slobodnog izbora.

Literatura

- Anić, V., *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb : Novi Liber, 1991.
- Babić, S., Koji naziv da odaberemo za computer?, *Jezik*, 1969-70, br. 3, str. 89-91.
- Babić, S., Grape-fruit, *Jezik*, 1975-1976, br. 3-4, str. 120-122.
- Babić, S., "Hovercraft - nepotrebna tuđica, *Jezik*, 1977-1978, br. 5, str. 158-9.
- Filipović, R., Tuđice i jezična kultura, *Jezik*, 1977-1978, br. 5, str. 138-142.
- Filipović, R., *Teorija jezika u kontaktu : uvod u lingvistiku jezičnih dodira*, Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti; Školska knjiga, 1986. (Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Razred za filološke znanosti; knj. 59)
- Filipović, R., *Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku: porijeklo - razvoj - značenje*, Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti; Školska knjiga, 1990.
- Finka, B., O upotrebi tuđica u hrvatskom književnom jeziku, *Jezik*, 1973, br. 4, str. 97-106.
- Jonke, Lj., O upotrebi tuđih riječi, *Jezik*, 1953-1954, str. 1-4.
- Katičić, R., O purizmu, u knj. *Novi jezikoslovni ogledi*, Zagreb : Školska knjiga, 1986, str. 65-73.
- Klaić, B., *Rječnik stranih riječi : tuđice i posuđenice*. Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske, 1983.
- Samardžija, M., O egzotizmima u hrvatskom književnom jeziku, *Jezik*, 1990, br. 3, str. 77-81.
- Spalatin, K., *Peterojezični rječnik europeizama : kako se prevode nepravde srodnice na engleski, francuski, njemački, talijanski i druge jezične poteškoće*. Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske, 1990. (Biblioteka rječnici)

ON SOME ANGLICISMS AND PSEUDO-ANGLICISMS IN THE DICTIONARIES OF THE CROATIAN LITERARY LANGUAGE

Summary

The author discusses the problem of anglicisms in Croatian dictionaries, including the problem of intermediary languages, pseudoanglicisms, derivatives, compounds etc. The problem of purism versus linguistic borrowing is also discussed.